

Monumentální publikace, vypravená Vl. Županským a Janem Štencem s přísnou a klidnou noblesou a se zralou a bezúhonnou ušlechtilostí, jest dílo jedinečného kouzla, které rozechvívá tichou rozkoší milovníka umění do posledního nejjemnějšího nervu. Max Švabinský sám přehlíží zde své dílo grafické a kresebné asi za posledních dvanáct roků; sám na sobě a svém vývoji koná vnitřní, ryze umělecký soud; sám zde píše, ne ovšem slovem kritickým, ale výběrem svých prací, dva tři zpěvy svého uměleckého a životního eposu; sám vybírá, prodlévá u vrcholů, zdůrazňuje, mívá, diskretně vysvětluje; sám kreslí svou vzestupnou spirálu vývojovou v celém jejím dramatickém teple, vášnivém chvatu a silném vnitřním tepu. A ovšem toto životopisné a autokritické dílo koná zde Max Švabinský s touž psychologickou jasnovidností, s touž kritickou intuicí, která vyznačuje jej jako portretistu, jako vykladače cizí individuality, ztělesňovatele cizí bytosti a rozšiřovatele cizí osobnosti v typ. Jest to divadlo navýsost vzácné a jsi povinen upřímným díkem mistru, že učinil tě jeho divákem a účastníkem.

Jest možno míti u některého oleje Maxe Švabinského pochybu, je-li barevnou stavbou svou *posledním* výrazem nutnosti, neuvízl-li snad v leccems ve sféře náladovější libovlnosti; ale pochyby ty nemají smyslu před těmito ukázkami grafického a kresebného umění mistrova. *Zde*, cítíš, jest umělecký výraz plodem samé vnitřní nutnosti; mezi ním a jeho vnitřním počtím a vznikem není mezer a trhlin; všecko jest jediná logická melodie tvárného života, nepřetržitý koloběh životních šťáv od prvního smyslného a nervového záchvěvu, který zčeřil a oplodnil mžíkově duševní hladinu, až po poslední zdánlivě již jen scénický nebo technický vrh, črt a rys.

Nemohu zde v pouhém referátě pokusiti se o vystižení celé umělecké osobnosti Švabinského: vrátím se k tomuto svůdnému úkolu snad brzy zvláštní studií. Zde mohu a musím upozorniti jen několika letnými poznámkami na základní, opravdu šlechtické tajemství jeho umění: jest to přísná, ryze vykvašená, uzrálá, tvárná forma, co si tě podmaňuje v jeho díle kresebném a grafickém. Jako každé opravdové umění jest i umění Švabinského napohled chladné; nevnučuje a nevtírá se ničím; žije svůj tichý, uzavřený život vnitřní dokonalosti, vtěsnaný a sepjatý cele v organický komplex buněčný. Vyznávám rád, že bylo třeba teprve italské cesty — delšího obcování s velikým klasickým uměním italským —, abych byl plně práv Švabinskému, abych docenil po spravedlnosti jeho krásnou a přísnou uzrálou formou.

Švabinský jest z našich malířů duch nejlépe poučený starým uměním. Jest známo, jak je miluje, jak je zná, jak často je vyhledává ve velikých galeriích německých, francouzských a holandských. Ale láska ta nemá nic epigonsky slabošského a sentimentálního; Švabinský nezachycuje se žádné jeho vnějšnosti, žádného jeho schématu, žádné šablony. Neučí se na něm ani gestům, ani draperiím, ba ani umění aranžmentu a skladby formové; nepřevaňuje ho do odvarů, nepadělá ho v pastiše. Ví, že to všecko jest hotová a uzavřená formule mrtvých věků, které není možno oživovati ani přenášeti do dneška. Všecko, čemu se zde učí, jest jediné *metoda jasného a přísného zření, silné logické myšlení výtvarné*; všecko, co zde hledá, jest jediné škola zduchovělé a vykvašené formy, neprodyšně sepjaté a rytmicky důsledné. Švabinský jest intelektualista umělecký, kterému nestačí nic, co jest darem nezodpovědné náhody a nálady; Švabinský jako velicí staří mistři buduje a tříbí formu od prvního nervového dojmu až v konečný duchový výraz a znak, platící sám sebou, svou tajemnou formovou rovnováhou a harmonií. Dnes cení naše kritika u Švabinského jeho tetelivou měkkost, sensualistickou pohodu, citlivost k nervové hře chvíle a vteřiny; ale budoucnost objeví na něm i vzácnější rub této líce, ocení jeho vyšší, duchovější, mužnější a přísnější kvality formového intelektualismu a pokloní se jim.

Poměr Švabinského k velikým starým mistrům osvětlí nejlépe, zamyslí-li se na chvíli nad jeho dvěma lepty náboženského pathosu z této publikace: Před snětím s kříže a Jak nesou Krista. Bylo proneseno

při této příležitosti jméno Rembrandtovo: jaký jest poměr Švabinského k omuto geniovi, který ztělesňoval své vise nadlidské síly a něhy jedinečnou dramatikou světla a stínu? Poměr, který jedině může zaujmout moderní kulturní duch a opravdový moderní umělec: poměr poctivé a čestné pokory. Švabinský nepodává žádné odliky, žádné parafráze, žádné pastiše rembrandtovské. Svým způsobem a ze svých fondů a pramenů životně lidských i tvárných básní tragickou báseň světla a stínu, stejně mohutnou jako prostou a okornou, která má s Rembrandtem společnou právě jen výrazovou řeč a tvárnou i duchovou oblast, ale jinak jest cosi skrz naskrz svého. Tyto náboženské scény jsou, řekl bych, ryze moderní, kdyby to slovo nesevšednělo dnes a neztratilo svého smyslu; a stýkají-li se v čem s Rembrandtem, jest o právě jen tento duchový úděl modernosti. Síla Rembrandtova jest v heroickém snu, který prosvítá i lidským pokořením a ponížením a rozbřeskuje se nad ním svou patheticou a vítěznou duchovou fanfárou; u Rembrandta po prvé trpí člověk a po prvé vítězí jeho duch. I u Švabinského jest až koncepce, ale mnohem intimnější a přítluštější: *tak* a nejinak musil tento náboženský suje z básnití vrstevník Dostojevského. Tito moderně ošacení diváci na deskách Švabinského prošli sociálním peklem a touží po znovuzrození a posvěcení svého ušlapaného lidství; rozlámané a usmýkané, horečné a propadlé do své bolesti, působí tyto figury dojmem, jako by unikly z románové fantasmagorie Dostojevského. Nic sentimentálního, nic nasládlého a epigonského, nic deklamačního není v těchto listech Švabinského: horečka obraznosti i ruky jest vázána všude formou hluboce zbadanou a vyváženou. Že se Švabinský nez roskotal na těchto motivech, ohrožených právě pro moderního umělce tolikerym úskalím a nebezpečím, jest mně důkazem jeho výtvarné a kulturní síly; kde není sdostatek tohoto vnitřního těžiště, tam všude zvrhuje se úsilí umělcovo o pathos náboženský v deklamační nehoráznost nebo v planou, zvětralou sentimentalitu.

Posledním listem této publikace jest měkká a lichotná mezzotinta Bílá kamelie, jakoby synthesisa a resumé všech obdobných a příbuzných sensualistických snů Švabinského. List plný vnitřní síly a širokého rozkřídlení, plný zvučících melodických tvarů, prokomponovaný a vyvážený od svých hmotných, vzdušných mas až do svého kolorisního pelu

a prachového dechu, dává nahlédnouti ti do nervového organismu Maxe Švabinského, v samu dílnu jeho smyslů. Překvapuje hned napoprvé zvláštní klid a klasické skoro zdraví tohoto sensualismu. Nikde roztržitěné a mátožné blouznivosti jinošské, nikde jejích dekoračních sentimentalit, nikde také laciné pseudomoderní hysteričnosti a bledničkové nervosity: mluví tu krásná smyslnost mužnosti, smyslnost již zintelektualisovaná, která umí analysovat, řešit a vážit: odtud zvláštní rys pozitivismu, rys chladu a místy snad i ukrytý osten krutosti. Cítíš tu, že nejen oko Švabinského jest přejemný nástroj, který pracuje s matematickou přesností a intelektualitou, ale i sám jeho sensualism, tedy poslední kořeny bytosti umělcovy, že má týž ráz chladné a vyrovnané kulturnosti. Jak dobře dělá právě dnes tento list a jaké může mít právě dnes ozdravovatelské poslání, mohl by povědět jen ten, kdo trpěl hysterickosentimentálním erotismem moderní literatury a malby; a jak hluboko do minulosti bylo by nutno jíti, aby se našla duševní vlast a duševní klima i přirozené prostředí tohoto krásně klidného a kladného sensualismu, mohl by říci jen výtvarný historik o zraku zbystřeném pro vývoj nervové sensibility.

Mám v péře ještě několik poznámek o portrétech a krajinách Švabinského, ale odkládám je zatím: není místa.

Jen jednoho nemohu pominouti: vysloviti radost z celé této publikace, oduševněné takovou noblesou vnitřní i vnějškovou. Několik vybraných umělců pracovalo léta a léta na om'o díle a nemělo nic jiného účelem než podati nejvyšší možný stupeň cudné dokonalosti, která si ne odplácí ničím křiklavým a vtíravým pozornost divákovu, a nic jiného ostnem než oddanou lásku k věci. V celou tuto publikaci vtělilo se olik mravních kvalit všech činitelů, od dekoračera p. Županského a reprodukčního umělce p. Štence až do tiskaře a knihaře, že měla by býti cítěna obecně jako kus vnitřního kulturního vítězství českého, vítězství tím dražšího, čím více skličují na jiných polích zahanbující ztráty.